

BIENCZIE GÉZA

Somogy megye tiszti mérnökei a XIX. század első felében

A török hódoltság megszűnése után a vármegyékben, így Somogyban is igen nagy szükség volt tanult, bármiféle diplomát esetenként csak később szerzett mérnökökre. A Mária Terézia uralkodása alatt megkezdett vízszabályozások, de a földbirtokok általánosan rendezetlen viszonyainak a felszámolása is megkövetelte munkájukat. A XVIII. század végén pedig az sem volt mindegy, hogy a vármegyei igazgatás rendelkezik-e tanult közhivatalnokokkal, vagy sem.

A megyei földmérői, mérnöki tisztséget Somogy megye az elsők között hozta létre 1786-ban, amelynek első viselője a bécsi hadmérnöki akadémiát végzett *felsőbüki Nagy József* volt. Tevékenysége első időszakából nem sok nyom maradt fenn, neve is jóformán csak a megyében működő, egyre számosabb uradalmi földmérő által készített földbirtokfelmérési és -szabályozási térképek megyei tiszti mérnökként tett ellenjegyzésében fordul elő.

A századforduló és a XIX. század első éveit elsősorban a drávai regulációs munkák mellett töltötte, ugyanis a megyének elsőrendű feladatát jelentett a Helytartótanács által nap mint nap szorgalmazott drávai vízrendezés, a folyón felfelé haladó sószállítás hajóvontató útjainak jó karban tartása, különösképpen, hogy a megyei folyószakasz egészen Légrádig tulajdonképpen használhatatlan volt. Az időszakosan kiküldött királyi biztosság munkáját a jobb helyismerettel rendelkező megyei mérnököknek kellett mindenkor segítenie. Katonai, és kamarai térképészeti és mérnöki kapcsolatait kihasználva, az I. katonai térképfelvétel adataihoz hozzájutva, Széchenyi Ferenc főispán utasítására és támogatásával 1802-re elkészítette a megyének a maga korában igen kiváló térképét, amely azóta is Somogy legrégibb ismert megyetérképe.

A térképezési és a megyei útfelmérési munkák mellett bekapcsolódott a Kapos mocsarainak lecsapolására és a folyó szabályozására 1807-ben megkezdett munkálatokba. Két uradalmi mérnök-társával elkészített szabályozási terve alapján végezték később a folyónak mind az első sikertelen, mint pedig a Beszédes József vezette sikeres szabályozását. A tervezésen túlmenően a munkákban már nem vehetett részt, mivel kötelessége a Dráva mellé szólította. 1807 telén, az itteni munkák során szerzett köszvény, a maga korában általános mérnökbetegség következtében hunyt el.

Felsőbüki Nagy József kora egyik legjobb hazai megyetérképének megalkotásával rangot vívott ki magának, megyei mérnöktársai pedig a drávai munkálatoknál szerzett tekintélyét tisztelték. A megyében ekkor működött és a legkülönbözőbb végzettséggel ill. szakmai felkészültséggel rendelkező földmérő és mérnök – mint mondjuk a poéta Pálóczi Horváth Ádám – elsősorban térképezéssel, úrbéri birtoktérképek készítésével, uradalmi gazdasági épületek tervezésével és építés-irányításával, az utak valamiféle karbantartásával foglalatoskodott.

A Nagy József halálával megüresedett tiszti földmérői hivatalt felajánlották a megyében ez idő tájt dolgozó hét uradalmi és egy magánmérnöknek, akik azonban az inkább több munkával, mint fizetéssel járó megyei tisztelet valamennyien visszautasították. A megyei tiszti mérnöki állást – Vas és Zala megye főmérnökeinek ajánlásával a zsebében – egyedül az Eszterházy hercegség zalai uradalmának fiatal földmérője, *Török Ferenc* – aki diplomát 1801-ben szerzte meg az Institutum Geometricumban – pályázta meg. Széchenyi Ferenc főispán 1808. május 9-én nevezte ki Törököt – nemessége és diplomája megyei közgyűlési kihirdetését követően – a megye tiszti földmérőjének.

A nemes, de igazából nincstelen Török lakhelyül először a Kaposvárhoz közeli Szomajomban lévő régi vármegyei tulajdonú házat, majd 1809-től a tapsonyi volt vármegyeháza épületét biztosították.

Török somogyi mérnöki tevékenysége két korszakra osztható. Az 1822-ig tartó első időszakban főleg a Kapos és mocsarainak rendezése, kisebb részben a megyebéli postautak építése és karbantartása, valamint tisztéből következően az igen problémás malomrendezések kötötték le. Az 1822-től 1832-ig, haláláig tartó második szakasz fő területe a Dráva szabályozása volt, de jelentős feladatokat róttak rá továbbra is az útépitések, valamint a kaposvári vármegyeháza építésével járó (át)tervezések és az építésvezetés. Neki mint megyei mérnöknek kellett elvégeznie uradalmi mérnöktársai víz-, malom- és gátrendezési terveinek felülvizsgálatát, de több ilyen tervezetet készített maga is.

Mérnöki és közéleti munkájának elismeréseként 1817 végén Teleky László, a vármegyei főispáni hivatal helytartója Törököt a megye táblabírájává nevezte ki. Új címével új feladatai is lettek ettől kezdve, s valószínű, hogy időleges mentesítése végett vehette maga mellé a korábban nála gyakornokoskodott, de akkor már öt éve csak alkalmi mérnöki munkákból élő *Győry Józsefet*. A tiszteletbeli mérnöki tisztelet látta el, azaz napidíjain kívül a megyétől állandó fizetést nem kapott, a mérnöki hivatalhoz csak alkalmi teendői kötötték. Ott is hagyta rövidesen Törököt a zselicszentjakabi apátsági uradalmi mérnöki címért.

Török magánéletéről csak egy-egy közvetett utalásból rajzolhatunk képet. Hivatali levelezéséből kiderül, hogy mindennapjait a munka teljesen kitöltötte, mindig úton volt, s szinte csak a telet, annak is csak egy részét tölthette otthon. Csak a legszűkebb családjának élt, nem tartott kapcsolatot a családja kiterjedt dabasi ágával sem. Mindössze a Somssich családdal került közelebbi kapcsolatba, de ez is csupán az alispánnal való, az alig létező hivatali kapcsolaton nem sokkal túlmenő pártfogolti viszonyra korlátozódott.

A megye főmérnöke és családja anyagi helyzetére utal az az 1822-ben kelt kérvénye, amelyben a kaposvári gimnáziumban tanuló Miklós fia részére ösztöndíjért folyamodott, mivel négy gyermeke neveltetésére és taníttatására vármegyei mérnöki fizetése elégtelennek bizonyult. A megyegyűlés, kebelbéli táblabírájának a szegénységi bizonyítványt sajnálattal ugyan, de kiadta.

A megye mérnökeként nem élvezhette az uradalmi mérnökök esetenként magas természetbeni juttatásait, az ilyen természetű egyetlen adomány számára a tapsonyi szolgálati lakás volt. Hogy mennyire nem volt jövedelmező a megyei, a közjóért tett szolgálat, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az összevetés az 1833-ban a mernyei piarista kusstodiatús uradalmához szerződött uradalmi földmérővel. A frissdiplomásként munkába állt Zbella Ignác éves illetménye a lakás és a hozzá tartozó veteményeskert mellett (ennyi természetbeni járt Török főmérnöknek is) a következő volt: 400 forint, 20 pozsonyi akó bor, 30 mérő búza, 50 mérő rozs, 40 mérő zab és 3 mérő főzelék, 200 font marhahús, 200 font só, 50 font faggyú, 15 bécsi öl tűzifa, egy-egy öreg sertés és süldő, 8 robotos kocsi széna.

Az 1820-as évek végére a megyebéli mérnöki teendők olyannyira felszaporodtak, hogy azokat Török és alkalmi tiszteletbeli mérnöktársa már nem tudta ellátni. A megye előbb 1824 körül még egy fizetés nélküli, úgynevezett becsületbeli mérnököt alkalmazott, majd 1826-tól rövid időre másodmérnököt is.

A megyeháza éppen folyó építkezéseinek irányításán túl Török minden idejét a Dráva mellett töltötte, különösképpen attól kezdve, hogy a Drávai Királyi Biztosság mellé kinevezett megyei bizottság vezetését is rábízták. Munkáját több gyakorló, vagy éppen frissen diplomát szerzett, de – az általánosan meglévő mérnökhiány ellenére – tartósan sehol nem alkalmazott mérnök segítette.

1830-tól újabb segítőtársat kapott megyebéli munkáihoz, ugyanis ebben az évben nevezte ki a megyegyűlés a mérnöki diplomáját röviddel azelőtt megszerzett Miklós nevű fiát becsületbeli földmérőnek. *Török Miklóst* esküje letétele után apja mellé osztották be. 1831 tavaszán már együtt dolgozott apa és fia a Somogy és Zala megyék határán fekvő Kakonyai pusztánál építendő Mura-híd előmunkálatain, de a megye tiszti mérnökén ekkorra már olyannyira elhatalmasodott a sokéves drávai munkák során szerzett betegsége (a köszvény), hogy a felméréseket követően a híd felépítésén már nem munkálkodhatott. Török Ferenc – ahogy a tapsonyi temetőben lévő sírkövére felvésték – „Somogy megye fő földmérője és táblabírája” 1832 áprilisában hunyt el.

A Török halálával megüresedett megyei első mérnöki állás mellé a megye a mérnöki munkák jelentőségének növekedésével, valamint a korábban már betöltött másodmérnöki ill. a tiszteletbeli vagy becsületbeli mérnöki állás elismertetése érdekében több alkalommal is levéllel fordult a Helytartótanácsához. Az elutasításokat követően pályázatot írtak ki a megürült főmérnöki hivatal betöltésére, amelyre végül is öt kérelem érkezett. A megye ebben az időszakban sem maradt azonban mérnök nélkül, mivel a feladatot teljes jogkörrel látta el Török Miklós megyei tiszteletbeli másodmérnök. A főispán az 1833. októberi tisztújításon azonban nem Törököt, hanem *Vörös Lászlót*, a Duna-mappációt vezető Vásárhelyi Pál korábbi másodhelyettesét nevezte ki a megye első földmérőjének.

A jelentős térképrajzoló és -metszői, valamint földmérői múlttal rendelkező Vörös László 1828-ban (38 éves korában) szerezte meg a mérnöki oklevelet az Institutum Geometricumban. Patrónusának és hivatalbéli főnökének, Huszár Mátyásnak a Duna-mappációtól történt elmozdítása után még egy évig dolgozott Vásárhelyi keze alatt. Somogyi hivatalának elfoglalását megelőzően előbb Heves megye másodmérnöke, majd rövid ideig Beszédes József, a Sárvíz–Sió–Kapos vízrendszer szabályozását végző királyi biztossági mérnök mellett dogozott kisegítőként. A megyei elsőmérnöki hivatal elfoglalását követően a Dráva mellé szólította a kötelesség, minden bizonnyal hivatali elődje ottani munkájának befejezésére.

A megye Szomajomban – a rendbehozott régi vármegyei épületben – biztosított lakást családos főmérnöke számára. Fizetését – a természetbeni járandóságokon felül – évi 400 forintban állapították meg.

A megye újból kísérletet tett arra, hogy a Vörös László főmérnök mellett tiszteletbeli másodmérnökként dolgozó Török Miklós állását a Helytartótanáccsal elismertessék, hogy annak bére és egyéb költségei beépüljenek a vármegyei háztartásba, s azok továbbra már ne a megbízó főispánt terheljék. Az újabb elutasítások ellenére a vármegye Török Miklóst másodmérnöki állásában megerősítette.

A XIX. század első harmadában olyan jelentős változások következtek be Somogyban, hogy az 1830-as évek vége felé a megye szorgalmazni kezdte a még mindig használatban volt Nagy József-féle megyetérkép helyett egy új, a megváltozott hidrológiai és közlekedési viszonyokat hűbben és pontosabban tükröző térkép elkészítését. A vármegye közgyűlése 1839. november 2-án utasította is főmérnökét, hogy mihamarább készítse el Somogy megye „mindenben kielégítő térképe”-nek a tervezetét.

A megye és az érdekelt birtokosok számára a tervezett térképnél azonban fontosabb volt a Helytartótanács által is szorgalmazott és támogatott drávai vízszabályozási munkálatok folyamatos végzése. Vörös László továbbra is itt töltötte hivatali idejének nagyobbik részét, s térképészeti és folyamatszabályozói tekintélyének köszönhetően még a szomszédos Verőce és Kőrös vármegyék is felkérték a folyó ottani szakaszai ill. árterei szabályozási terveinek elkészítésére.

Az 1840-es évek első felében azonban már jelentősen csökkentek a folyószabályozási és a vízrendezésekhez kapcsolódó térképezési munkálatok. A megyei másodmérnök továbbra is elsősorban az útépitésekkel kapcsolatos munkálatokat irányította. A megye első mérnökének sem a Dráva szabályozása adott elsősorban munkát, hanem az 1832–36-os országgyűlés nyomán lehetővé vált korai jobbágyi örökváltság-szerződésekhez kötődő úrbéres és egyéb községi földek felmérése.

Hasonló munkákkal foglalkozott a megyében dolgozó kb. tucatnyi mérnök is az 1840-es évek első felében, munkájuk azonban elsősorban egy-egy nagybirtokhoz kötődött. Nagyobb vármegyei

vízrendezési munkához már nem volt szükség helyismeretükre és tapasztalatukra, s az őket időlegesen foglalkoztató folyamszabályozási királyi biztosságok – mind a Kaposon, mind pedig a Dráva mentén – is befejezték ill. felfüggesztették ekkorra somogyi tevékenységüket.

A megyei mérnöki hivatalról, hivatalban lévő két mérnökéről ebben az időben alig szólnak a híradások, tevékenységük és fontosságuk, úgy tűnik, ekkorra már nem volt – a korábbi évtizedekhez hasonlóan – elsőrendű a megye és közönsége számára.